

Хоменко О. О.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри права ЄС та порівняльного правознавства*

СИСТЕМА ПРАВА СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ: НАБЛИЖЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОДЕЛІ

Систему права споживачів в Україні складають наступні елементи: загальна безпека продукції, нечесна комерційна практика, договірне право споживачів, послуги для споживачів. Співставляючи її зі змістом системи права споживачів ЄС, зазначимо, що у зовнішньому оформленні обох систем не має суттєвих відмінностей. Існують аналогічні групи правовідносин, правові категорії та поняття у рамках даного правового регулювання як в ЄС так і в Україні. Проте, порівняно із європейським досвідом спостерігаються розбіжності у тлумаченні та взагалі концепції захисту споживачів. Сутність європейської концепції зведено до специфічної системи правових регуляторів споживчих правовідносин, які у сукупності забезпечують одноманітне тлумачення самостійного права споживачів, за яким визнається публічно-правова природа. Як зазначає О. Гайдюлін, право ЄС, та права споживачів зокрема, мають переважно публічний характер (Гайдюлін О. Основні напрями «європеїзації» контрактного права та перспективи приєднання до неї України // Юридичний журнал. – 2008. – № 11. – С.64), що потребує уточнення у системі права України. У структурі права споживачів ЄС до норм права, що регулюють захист споживачів, відносять технічне нормування, регулювання послуг загального інтересу та власне захист економічних інтересів споживачів. В Україні ж – право споживачів обмежено останнім (це зроблено в силу прив'язки права споживачів здебільшого до Цивільного кодексу України та до сфери приватного права).

Крім того, вказана система регуляторів права споживачів ЄС у своїй структурі має чітку ієрархічну блокову форму: вертикально-правові та горизонтально-правові інструменти, що також має бути зкореговано у рамках національної системи права України. Вітчизняне право споживачів не має такої чіткої структурованості, воно розповсюджено у різних правових галузях та правових актах. Як зазначає Р. Ю. Ханік-Посполітак блоковість, точніше її відсутність у праві споживачів України, не може вважатися як недолік у системі права України, адже такий поділ відбувається тільки на наднаціональному рівні – ЄС, а у законодавстві держав-членів відсутній (Ханік-Посполітак Р. Ю. Правове регулювання захисту прав споживачів в Україні та ЄС: порівняльний аспект // Наукові записки. – Т. 26: Юридичні науки. – 2004. – С. 90).

Безпосереднім чинником відсутності системності та одноманітності права споживачів України є відмінність у підходах ЄС та України стосовно критерію правовідносин за участю споживачів.

Дефініція «споживач» в праві та політиці ЄС не має єдиного формулювання, у різних директивах, регламентах, де вживається термін «споживач», міститься власний орієнтир. Тим не менш, можна виокремити такі ознаки: фізична особа, яка укладає договір, як правило, не у комерційних та професійних цілях (виключенням є відносини з надання туристичних послуг, коли підприємець споживає туристичні послуги у бізнес-турі); осо-

ба, яка безпосередньо споживає продукт, що займає кінцеву сходинку у економічному процесі (наприклад, у Директиві про маркування алкогольної продукції).

У законодавстві України використане формулювання поняття «споживач» – близьке до того, що містить право ЄС (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» у новій редакції від 1 грудня 2005 року (далі – Закон 2005 р.)), якому надано додаткове тлумачення у Рішенні КСУ № 15-пр/2011 від 10 листопада 2011 року за справою 1-26/2011, за яким поняття «споживач» поширюється і на правовідносини між кредитором та позичальником за договором про надання споживчого кредиту, як під час укладення та виконання такого договору. Проте, визначення у вітчизняному законодавстві, на нашу думку, є вужчим за дефініцію, що її використано у законодавстві ЄС. У порівнянні із формулюваннями Директив ЄС, не вимагається мета вступу споживача до правовідносин – особисті потреби. Також за Законом 2005 року на відміну від Директив ЄС, не передбачено його поширення на правовідносини з виготовлення товарів, виконання товарів та надання послуг на додоговірній стадії. Сутність європейського підходу до поняття споживач та споживчих правовідносин складається у тому, що його концепція поширюється на різноманітні правовідносини, у яких присутня нерівність сторін, та участь споживача у такому правовідношенні може лише припускатися, тому його дія поширюється на усіх осіб, які виступають у цілях, не пов'язаних із комерційною або професійною діяльністю, у тому числі на сферу якості продукції, переддоговірну стадію правовідносин та позадоговірні правовідносини.

Іще однією принциповою різницею між українським та європейським підходом є питання, чи відносити фінансові послуги до послуг у приватноправовому смислі. У ЄС таке питання суттєвої ролі не має. Зокрема, у рішенні за справою С-45/96, у рамках якого було пояснено коло послуг на які поширюється Директива 85/577 про продаж товарів поза договірними та офісними приміщеннями. У Директиві 85/577 використано формулювання: «договори, за якими торгівець постачає товари або послуги споживачу», яким не стільки підкреслюється, що її дія поширюється не тільки на торгівців, а робиться наголос на тому, що сфера дії Директиви не обмежена природою товарів або послуг, які мають постачатися або надані за договором. Єдине обмеження полягає у тому, що товари або послуги мають призначатися для особистого споживання. У вітчизняному праві такого тлумачення послуг, немає. Більш того, на відміну від європейського права, існує проблема чи визнавати у якості фінансового інвестора споживача. У споживчих Директивах ЄС, правовідносини поширюються на будь-які послуги банківського, фінансового, кредитного, страхового, особистого пенсійного, інвестиційного або розрахункового характеру. Іншими словами, законодавство ЄС виходить з того, що споживачі як послуг традиційних, так і споживачі послуг фінансових (у тому числі інвестори) є слабкою стороною, хоча приймають участь у правовідносинах різної природи. Право ЄС оперує критерієм нерівності сторін, на відміну від вітчизняного законодавства, де присутній критерій різної природи ринкових ризиків, а отже і правовідносин. Більш того, для права ЄС не є суттєвим юридична природа та зміст тих правовідносин, у яких виступає споживач, вони можуть бути будь-якими, головне – цілі, які він переслідує.

На нашу думку, вищеперераховані проблеми потребують уваги з боку законодавця та мають бути ураховані для засвідчення відповідності цього законодавства світовим

стандартам та у майбутньому полегшить процес входження України до спільного ринку ЄС. Більш того, доведення до кінця вже розпочатих реформ у сфері споживачів поставило б на якісно новий рівень право України та довело б його ефективність не тільки у внутрішньодержавному сенсі, а і засвідчило його фактичну сумісність з правом ЄС.

Колесник В. Ю.

*Чернівецький факультет Національного університету «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри теорії та історії держави і права*

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСНОВИ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Концепція правового регулювання оптимальної екології покликана забезпечити цілеспрямовану побудову взаємодії людини і біосфери, яка не тільки не руйнує, але й сприяє їх взаємному сталому розвитку (Вернадский В. И. Размышления натуралиста. Научная мысль как планетное явление. Кн. Вторая / В. И. Вернадский. – М.: Мысль, 1977. – С. 192).

Цей процес відбувається на двох рівнях: правового устрою національних екологічних систем і на рівні міжнародної співпраці.

Національний рівень розробки необхідний, оскільки територія і простір кожної держави, над якою вона має суверенітет, охоплює частину екосфери Землі, природно-антропогенний комплекс. Внесок кожної держави в становлення правових основ екологічної стратегії вимірюється тим, наскільки ефективно розв'язуються внутрішні аспекти глобальної екологічної проблеми і, якою мірою зовнішня політика, що нею проводиться, відповідає назрілим загальнолюдським потребам (Tolba M. Profiting for the environment/ M. Tolba. – Mazingira. – 1984. – vol. 8. – № 1. – P. 6). Однак не можливо вирішити усі екологічні проблеми виключно на національному рівні.

Таким чином, природно, що в системі міжнародних відносин з'явилася нова, природоохоронна функція, що вимагає розробки правових основ екологічної стратегії, які будуть спільними для держав світу.

Найінтенсивніше національне і міжнародно-правове регулювання охорони довкілля здійснюється на європейському континенті. Охорона навколишнього середовища – найактуальніша проблема європейського регіону. Не буде перебільшенням сказати, що Європа в наші дні є зоною екологічного лиха. Європейський Союз приділяє цій проблемі серйозну увагу, оскільки подальше економічне зростання і політичне згуртування держав-членів неможливі без урахування екологічного фактора (Право Європейського Союзу: учебник для вузов/ под. Ред. С. Ю. Кашкина. – 3-е изд., перераб. И доп. – М.: Издательство Юрайт; ИД Юрайт, 2010. – С. 843).

Довкілля відноситься до сфер спільної компетенції Союзу і держав-членів.

Захист навколишнього середовища – один із пріоритетів Співтовариства, разом з економічною інтеграцією. Це впливає з цілей і принципів Європейського Союзу, закріплених в Засновницьких договорах (ст. 191-193 ДФЄС).